

משה איש האלהים

מים ראשונים: איש האלהים הוא כינוי שכיח בתנ"ך ונזכר מספר רב של פעמים. לעתים ככינוי לנביא ידוע אך בלי להזכיר את שמו (שמואל, אליהו, אלישע) ולעתים ככינוי לאדם נסתר ששמו איננו ידוע, כגון בנבואה על ירבעם (מלכים א יג). לעיתים נדירות נזכר שם האיש יחד עם הכינוי איש האלהים, כגון שמעיה (מלכים א יב כב), אלישע (מלכים ב ה ח), דוד (דברי הימים ב יח ד). וראש לכולם משה איש האלהים בפרשתנו. פעם אחת נזכר גם איש האלהים ככינוי למלאך בפרשת מנוח ואשתו (שופטים פרק יג). נראה שבתנ"ך הכינוי איש האלהים הוא פשוט כינוי נרדף לנביא - איש שדבר אלהים בפיו, איש שהוא שלוח אלהים. ואנו נתמקד בנושא הספציפי של משה איש האלהים.

וזאת הברכה אשר בָּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מוֹתוֹ: (דברים לג א).¹

אִתָּה יִדְעֶתָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל אֲדוֹתָי: (יהושע יד ו).²

פסיקתא דרב כהנא נספחים א וזאת הברכה – בזכות שלימד סניגוריה על ישראל

... והרי דברים קל וחומר, ומה אחימעץ בן צדוק שלא דבר על בנו של מלך לא טובה ולא רעה זכה לכל הכבוד הזה, מי שהוא מלמד סניגוריה על בניו של הקב"ה על אחת כמה וכמה.³ תדע לך שהוא כן, שכל ימיו של משה לא נקרא איש האלהים עד שלמד משה סניגוריה, שנאמר: "וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלהים" (דברים לג א).⁴

פסיקתא דרב כהנא נספחים א וזאת הברכה – שכפת את מלאך המוות

א"ר אבין: כל ימיו של משה היה מבקש לברך את ישראל ולא היה מניחו מלאך המוות לברכו. מה עשה? נטלו וכפתו תחת רגליו וברכס לפניו, הדא הוא דכתיב: "וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו" (דברים לג א) - לפני מי? לפני זה שהיה מושלך תחת רגליו.⁵ ומה ברכה ברכס? "הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם" (תהלים כח: ט).⁶

¹ אף לא פעם אחת מכונה משה איש האלהים לפני פרשה זו בה הוא נפטר והדבר אומר דרשני. אמנם, משה עולה אל ההר ושוהה ארבעים יום וארבעים לילה ללא מאכל ומשתה, עור פניו קורן באופן פלאי והוא גם מכונה אלהים כבר בתחילת שליחותו בציווי: "הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים" (שמות ד טז, "רב ושר", רש"י שם). אך כאשר הוא מתבושש לרדת מההר, בני ישראל אומרים: "כי זה משה האיש" וכאן לראשונה הוא מכונה איש האלהים, בפרשה בה משה מסתלק מהנהגה ומהעולם.

² אלה דברי כלב בן יפונה ליהושע בן נון בבואו לבקש את העיר חברון לנחלה. אחרי מות משה הוא מכונה איש האלהים ואין בכך תימה. משה הפך לסמל ודמות מופת. אבל גם זאת, לא פעמים רבות. הפעם הזו ביהושע, פעם שניה, במחלקות הלוחים שהעמיד דוד (דברי הימים א כג יד), פעם שלישית, בפסח שני שעשה חזקיהו (דברי הימים ב ל טז), פעם נוספת בחידוש עבודת המזבח (עוד לפני השלמת הבית) בשיבת ציון (עזרא ג ג) ופעם נוספת (ואחרונה) במזמור "תפילה למשה איש האלהים" (תהלים פרק צ), שאנו אומרים בפסוקי זמרה בשבת ומועד. ובספרות ההלכה והשו"ת, ראשונים ואחרונים כמעט ולא מכונה משה בתואר זה, כי אם: משה רבנו ע"ה וכיבו'. לעומת זאת, תלמידי הרמב"ם, למשל, לא הססו להשתמש בתואר זה ובקטע הפסוק: "משה איש האלהים" לרבים וגם גדולי תורה אחרים זכו לכינוי זה. האם נשחק הביטוי במרוצת השנים והפלגות התארים?

³ מדובר באחימעץ בן צדוק הכהן שרץ לבשר לדוד על הניצחון על מחנה אבשלום (שמואל ב פרק יח), אבל לא היה מוכן לבשר לדוד על מות אבשלום בנו שמרד בו. ולפי המדרש, כאשר דוד אומר לו: "סוב והתיצב כה", הוא מינה אותו לתפקיד מכובד (אפרוכס) והכל בזכות בשורתו המאוזנת שלא היה בה דבר טוב או רע. ועדיין צריך עיון מה עניין אחימעץ לכאן.

⁴ בפסוקי המקרא, משה אכן לא נקרא איש האלהים עד כאן, כפי שכבר ציינו, אבל הסיבה שהמדרש נותן לכך שעד כאן לא לימד משה סניגוריה על ישראל, אינה מובנית. הרי משה מתפלל על עם ישראל ועומד בפרץ שוב ושוב: בחטא העגל, בחטא המרגלים, בקרח ועדתו וכו'. ושמא, תמיד היה בלבו על עם ישראל? התפלל, אבל גם כעס ונזף? ציוה ביוזמתו לאהרון להקטיר קטורת לכפר על העם, במחלוקת קרח למשל, אבל גם ציוה על האדמה לפתוח את פיה ולבלוע את דתן ואבירם ולמאתיים וחמישים האיש להסתכן במחנות. ורק כאן, סמוך למיתתו הוא מברך אותם ברכה שלימה וזוכה להיקרא איש האלהים? אולי ההשוואה עם אחימעץ שלכאורה נראית מופלגת, יכולה להאיר עיניים. בדיבור הטוב. ברכה זו היא פיצוי על התוכחות הקשות של משה שמלוות את ספר דברים לכל אורכו. ראו ספרי דברים פיסקא שמב: "וזאת הברכה אשר ברך משה - לפי שאמר משה לישראל דברים קשים תחילה: מצי רעב ולחומי רשף, מחוץ תשכל חרב (דברים לב כד - כה), ובחורב הקצפתם את ה' ממרים הייתם (שם ט ז - ח), חזר ואמר להם דברי נוחמים: וזאת הברכה אשר בך משה. וממנו למדו כל הנביאים שהיו אומרים לישראל דברים קשים תחילה וחוזרים ואומרים להם דברי נוחמים". וכבר הארכנו בנושא **וזאת הברכה** בדברינו בפרשה זו בפעם האחרת, והפעם נתמקד בנושא משה איש האלהים.

⁵ לפני מי שהמוות הוא ממלכתו (מלאכתו) ושלטונו.

⁶ נושא זה של מלאך המוות שכל השנים שמשה הנהיג את עם ישראל לא נתן לו לברך אותם, דורש גם הוא הסבר ולא ירדנו לסוף סוד העניין. אולי הוא רוצה לומר שדיו למשה שהצליח לכפר כנגד מלאך המוות (כמו בקטורת בתלונות העם אחרי מות קרח ועדתו, במדבר יז יב, ראו גמרא שבת פט ע"א שמלאך המוות הוא שמסר למשה את סוד הקטורת) - לכפר כן, לברך לא. עכ"פ, נראה שהתואר איש האלהים, הוא שנותן למשה את השלטון לרגע אחד על מלאך המוות ומאפשר לו לברך את עם ישראל בברכה של "עד העולם". בסוף ימיו ורגע לפני שהוא עצמו נמסר בידי מלאך המוות (אחרי שנלחם בו עד הרגע האחרון, ראו דברינו **מדרש פטירת משה**

מדרש תנאים לדברים פרק לג פסוק א – מכוחו של שאר הנביאים⁷

"אשר ברך משה" - אילו אחרים בירכו את ישראל, ראויים היו לכך. על אחת כמה וכמה שבירכן משה. נמצינו למידין שראוי היה משה לברך את ישראל וראויים היו ישראל להתברך מפי משה.⁸

"איש האלהים" - מלמד שהיה מברך והקב"ה מקיים. וכן דוד אומר: "צדיק מושל יראת אלהים" (שמואל ב כג ג). מצינו שהצדיקים מושלים במעשיו שלהקב"ה, שהרי גזר גזירות בעולם ובאו צדיקים וביטלו: משה עשה את היום לילה,⁹ יהושע עשה את הלילה יום.¹⁰ שמואל עשה את הקיץ חורף,¹¹ אליהו עשה את החורף קיץ.¹² משה עשה את הים יבשה, אלישע עשה את הנחל גבים גבים.¹³ הקב"ה מחיה מתים ואליהו ואלישע החיו מתים ... לפיכך נקראו הנביאים, איש האלהים ומשה רבינו אב לנביאים.¹⁴ והוא אחד מעשרה שנקראו איש האלהים: משה נקרא איש האלהים "תפילה למשה איש האלהים" (תהילים צ א); אלקנה נקרא איש האלהים ... שמואל נקרא איש האלהים ... דוד נקרא איש האלהים ... שמעיה ... ויעדוא¹⁵ ... אליהו נקרא איש האלהים ...¹⁶ אלישע ... מיכה ... אמוץ.¹⁷

דברים רבה פרשה יא סימן ג – בהשוואה עם הגדולים שהיו לפניו

"וזאת הברכה" זהו שאמר הכתוב: "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה" (משלי לא כט).¹⁸ מהו "ואת עלית על כולנה"? מדבר במשה על שנתעלה יותר מן הכל. כיצד? **אדם הראשון אומר למשה**: אני גדול ממך שנבראתי בצלמו של הקב"ה. מנין? שנאמר: "ויברא אלהים את האדם בצלמו" (בראשית א כז). א"ל משה: אני נתעליתי יותר ממך: אתה, כבוד שניתן לך, ניטל ממך, שנאמר: "ואדם ביקר בל ילין" (תהילים מט ג).¹⁹ אבל אני, זיו

בפרשה זו), נעשה משה "איש האלהים", מתגבר לרגע על מלאך המוות ומקדיש רגע טמיר זה לברך את עם ישראל בברכה שלמה של "עד העולם" – עד מלכות דוד המשיחית שתהיה לעולם (ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור כט).

⁷ מדרש זה יסודו במדרשים קדומים יותר, כגון ספרי דברים פסקא שמב בפרשתנו. אך העדפנו נוסח זה משום שהוא משלב מספר מקורות ל"מדרש עשיר".

⁸ ראו שוב מדרש ספרי הפותח את פרשתנו (שכבר הבאנו בהערה 4 לעיל): " ... חזר (משה) ואמר להם דברי נחומים: וזאת הברכה אשר ברך משה. וממנו למדו כל הנביאים שהיו אומרים לישראל דברים קשים תחילה וחזורים ואומרים להם דברי נחומים ... יכול משאומרים להם דברי נחומים חזורים ואומרים להם דברי תוכחות? תלמוד לומר ... עד הנה דברי ירמיהו. הוי, משאומרים להם דברי נחומים אין אומרים להם דברי תוכחות". זה הרגע הראוי שאחריו שוב לא יאמר משה לבני ישראל תוכחות.

⁹ במכת חושך, אולי גם בקריעת ים סוף.

¹⁰ שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, יהושע י יב.

¹¹ כשהוריד גשם בקציר, שמואל א יב יז.

¹² כשגזר על המטר, מלכים א תחילת פרק יח. ראו דברינו [אליהו בהר הכרמל](#).

¹³ במלחמת אחאב ויהושפט עם מואב, מלכים ב ג טז.

¹⁴ כבר ראינו במקומות רבים את כוחם של הנביאים (ואח"כ של החכמים) לשנות את גזירותיו של הקב"ה (ולשנות גזרות נביאים וחכמים קודמים). ראו המדרשים על הפסוק באיוב כב: "ותגזור אומר ויקום לך" ועל הפסוק בשמואל ב כג ב "מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים" וסיכום חלקי בדברינו [צדיק גוזר והקב"ה מקיים](#) בפרשת קורח. משה הוא אב לכולם, הוא משנה את גזירותיו ואפילו את הלכותיו של הקב"ה (והנביאים וחכמים שבאים אחריו, משנים את גזירותיו). ראו במדבר רבה יט ג בדברינו [וקראת לשלום](#) על הקריאה לשלום בשבעת העממים בניגוד למצוות מחיייתם, דברינו [ויהי בנסוע הארון](#) בפרשת בהעלותך שמשה מסייע ומחנה את הקב"ה, דברינו [הפרת נדרים באגדה](#) בפרשת מטות שמשה מתיר את נדריו של הקב"ה ועוד. החידוש כאן הוא שהמקור לכל אלה הוא הפסוק בפרשתנו: "משה איש האלהים". גם אם רק כאן, בפרשה האחרונה, זוכה משה לתואר (בזכות ישראל), בפועל, משה הוא "איש אלהים" שפועל בכוחו של אלהים, לאורך כל הדרך, לעתים כביכול אפילו כנגד שולחו.

¹⁵ עדו הנביא שלפי מסורת חז"ל הוא שניבא על ירבעם (מלכים א פרק יג). עדו היה גם מראשוני הדרשנים, ראו דברי הימים ב יג כב. כל הנביאים האלה הנקראים איש האלהים - מכוחו של משה הם באים. אם איש האלהים לא המשיך בבניו של משה, הוא ממשיך בכל הנביאים שבאים מכוחו שהרי משה הוא "אב לנביאים" ונקרא גם "רבים של כל הנביאים" (שמות רבה כא ד, דברים רבה א י, ראו גם מלבי"ם במדבר יא כו). בולט מכולם הוא אליהו שמשווה בכל פרט מחייו למשה. ראו פסיקתא רבתי פיסקא ד: "את מוצא שמשה ואליהו שוין זה לזה בכל דבר, משה נביא אליהו נביא, משה נקרא איש האלהים (דברים לג א) ואליהו נקרא איש האלהים (מלכים א יז יח), משה עלה למעלה ואליהו עלה למעלה ... משה ויכסהו הענן ששת ימים (שמות כד טז) ואליהו עלה בסערה".

¹⁷ ויש גם תארים אחרים. ראו סדר עולם רבה פרק כ: " ... תמצא בהם עשרה שנאמר בהם איש האלהים ואילו הן: משה, אלקנה, שמואל, ודוד, שמעיה, עידו, אליה, אלישע, מיכה ואמוץ. ושמואל חנני ניקראו רואים. יחזקאל ודניאל נאמר בהן בן אדם". שמואל נקרא גם איש אלהים וגם רואה. יחזקאל ודניאל נקראים פשוט בן אדם. ולא נראה שנבואתם פחותה.

¹⁸ משה הוא דמות "אמצעית" המקרינה לשני עבריה. אם מקודם ראינו איך איש האלהים של משה משפיע על הנביאים ואנשי אלהים שבאים אחריו, כאן מתעמת משה איש האלהים עם דמויות מופת שקדמו לו: האבות, נח ואדם הראשון שלא זכו לתואר זה. בדומה למדרשים רבים, גם מדרש זה פותח בפסוק מהכתובים: "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה" מספר משלי. אבל הוא ממוקם בפרשת וזאת הברכה וברור שהפסוק היסודי אותו הוא דורש הוא הפסוק שלנו: "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים" ופסוק זה הוא שורש כל ההשוואות עם דמויות המופת שקדמו למשה, כפי שנראה בהמשך המדרש. במה עלה משה על כולנה? בזה זכה להיקרא איש האלהים והם לא?

¹⁹ המעתיקים קצרו (או סמכו על כך שהקורא יודע את הפסוק וישלים מעצמו) ואנו נשלים את הפסוק: "אדם ביקר ולא יבין נמשל פְּהָמוֹת נְדָמוֹ". "החצי השני" חשוב מאד וחבל שהמעתיקים או המלבה"דים מקצרים. פסוק זה נדרש באריכות על אדם הראשון בבראשית רבה פרשה יב, אבות דרבי נתן נוסח א פרק א ועוד.

הפנים שנתן לי הקב"ה, עמי הוא. מנין? שנאמר: "וּמִנְשָׁה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמֶתוֹ לֹא כִּהְתָה עֵינֹו וְלֹא נָס לַחֶה" (דברים לד ז).²⁰

נח אמר למשה: אני גדול ממך, שניצלתי בדור המבול. א"ל משה: אני נתעליתי יותר ממך. אתה הצלת את עצמך ולא היה בך כח להציל את דורך, אבל אני הצלתי את עצמי והצלתי את דורי כשנתחייבו עליי בעגל. מנין? שנאמר: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" (שמות לב יד). למה הדבר דומה? לשתי ספינות שהיו בים והיו בתוכן שני קברניטיין. אחד הציל את עצמו ולא הציל את ספינתו ואחד הציל את עצמו ואת ספינתו. למי היו מקלסין? לא לאותו שהציל את עצמו ואת ספינתו? כך, נח לא הציל אלא את עצמו, אבל משה הציל את עצמו ואת דורו. הוי: "ואת עלית על כולנה".²¹

אברהם אמר למשה: אני גדול ממך שהייתי זן לעוברים ולשבים. א"ל משה: אני נתעליתי יותר ממך. אתה היית זן בני אדם ערלים ואני הייתי זן בני אדם מהולים. ולא עוד אלא את היית זן בישוב ואני הייתי זן במדבר.²² **יצחק אמר למשה:** אני גדול ממך שפשטתי צוארי על גבי המזבח וראיתי את פני השכינה. א"ל משה: אני נתעליתי יותר ממך, שאתה ראית פני השכינה וכחו עניך ... אבל אני הייתי מדבר עם השכינה פנים בפנים ולא כהו עיני.²³ **יעקב אמר למשה:** אני גדול ממך שנפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו. אמר לו משה: אתה נפגשת עם המלאך בפְּרִיָּרִין²⁴ שלך ואני עולה אצלן בפְּרִיָּרִין שלהן והן מתייראין ממני ...²⁵ לפיכך אמר שלמה: "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה וגו'". אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ונתעלה מן הכל, הוא יברך את ישראל – "וזאת הברכה".²⁶

דברים רבה פרשה יא סימן ד – פעמים איש ופעמים אלהים

²⁰ אדם הראשון נברא בצלם אלהים ואילו משה נקרא "איש האלהים". אדם הראשון זכה לתואר זה בראשיתו, אך בהמשך חטא ואיכזב. "נמשל כבהמות נדמו", "וניטל ממנו זיוו" (בראשית רבה יא). ואילו משה נתעלה והגיע עד האלוהות ונטל משם את זיו הפנים. ומנין למשה הכח הזה? אולי משום שגם הוא, כמו כל אדם, נברא "בצלם אלהים". ואת זה קבל בתוקף היותו, כמו היות כולנו, מצאצאיו של אדם הראשון. על אדם הראשון נקנסה מיתה (קהלת רבה ג א) וכך על משה ושניהם בסופו של דבר בני תמותה. ועל הפסוק: "לא כהתה עינו ולא נס ליחו" שהוא משמונה הפסוקים החותמים את התורה, אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא טו ע"א: "וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה חי וכתב וימת שם משה? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר' יהודה ואמרי לה ר' נחמיה. אמר לו ר' שמעון: אפשר ספר תורה חסר אות אחת? ... אלא, עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע". האם מתקשר כאן בכיו של משה עם בכיו של אדם הראשון אשר "ישב ובכה כל הלילה וחוה כנגדו" (עבודה זרה ח ע"א)?

²¹ עוד בהשוואה עם נח ראו בראשית רבה לו ג: "אמר רבי ברכיה: חביב משה מנח. נח, משנקרא איש צדיק, נקרא איש אדמה. אבל משה, משנקרא איש מצרי נקרא איש האלהים". נח מתחיל כ"צדיק תמים" ומסיים ב"איש האדמה" ואילו משה מתחיל כ"איש מצרי" ומסיים כ"איש האלהים". ראו דברינו **איש מצרי** בפרשת שמות, **נח איש האדמה** בפרשת נח וכן דברינו שם **נח ואברהם, נח ומשה** בהשוואה בין צדיקים אלה. אבל המדרש שלנו איננו הולך בדרכו של בראשית רבה ולא מבסס את ההשוואה בין נח למשה על ירידת נח מאיש צדיק לאיש אדמה מול עלייתו של משה מאיש מצרי לאיש האלהים, אלא מתמקד בנושא האחריות. המדרש מדגיש את אחריות משה לדורו מול נח. משה איש האלהים במובן של מנהיג ושופט. של מי שיושב מבוקר עד ערב לדון את העם ואפילו מוכן להתעמת עם אלהים למען צאן מרעיתו. וכבר דנו בנושא זה מספר פעמים ורבו על כך המקורות. בהקשר שלנו, ראו ילקוט שמעוני תהילים רמז תתמא: "מהו איש האלהים? גברא דדינא, שנאמר ומשפטיו עם ישראל, שהיה אומר יקוב הדין את ההר. דבר אחר: איש האלהים, שהטיח כנגד מדת הדין אם בריאה יברא ה', אם בריאה מוטב ואם לאו יברא". הנה, ירדנו מאיש אלהים רוחני וקדוש לאיש אלהים מנהיג ושופט ארצי ביותר. כזה שגם מבין היטב את צרכי אנשי האדמה ובעיותיהם. האם קרבנו את איש האלהים אל איש האדמה, את רועה הצאן עם ובלי מרכאות אל רועי הצאן?

²² אם אתם במקומו של אברהם, מה הייתם עונים למשה?

²³ ואם אתם במקומו של יצחק, מה הייתם אומרים למשה? ובין כל אלה נשאל: אדם הראשון, נח והאבות, מדוע חשוב למדרש לעמת את משה עם דמויות אלה? הרי הוא משה שבשעת צרה התפלל והזכיר את האבות? הוא משה שננזף בראש פרשת וארא בהשוואה עם האבות "שלא הרהרו אחר מדותי"? נשמח לשמוע לקח טוב מפי שואבי המים.

²⁴ פריפריה, טריטוריה, בשטח שלך, המלאך ירד ארצה לפגוש את יעקב בעוד שמשה עלה למרום והתעמת עם המלאכים "במגרש" שלהם. ראו גמרא שבת פח ע"ב.

²⁵ ההשוואה עם יעקב מעניינת בפרט בהקשר של "וזאת הברכה", שהרי ברכתו של משה היא המשך לברכתו של יעקב ומכוחה הוא בא. במקום מפסק יעקב, משם ממשיך משה. ראו איך המשכיות זו גם קשורה במשה איש האלהים ומגיעה עד ספר תהלים. ראו שוב מדרש ספרי פיסקא שמב בפרשתנו: "וזאת הברכה, הרי זו מוסיף על ברכה ראשונה שברכס יעקב אביהם (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. נמצינו למידים שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את ישראל משם התחיל משה לברכס, שנאמר: וזאת הברכה אשר ברך: וזאת הברכה - הרי זה מוסיף על ברכה ראשונה. ואיזו היא? (תהלים צ א) תפילה למשה איש האלהים. ועדין הדבר תלוי, אין אנו יודעים אם תפילה קודמת לברכה אם ברכה קודמת לתפילה? כשהוא אומר וזאת הברכה הוי תפילה קודמת לברכה, ואין ברכה קודמת לתפילה". ובזוהר (זוהר חדש כרך א (תורה) פרשת יתרו דף סז עמוד א) הוא משווה את איש האלהים של משה עם איש תם יושב אהלים של יעקב: "... דיעקב איקרי איש תם מהו איש תם רזא דא כמה דאתמר איש האלהים מאריה דביתא. משה אקרי איש האלהים יעקב אקרי איש תם וכלא רזא חדא".

²⁶ ראו בתי מדרשות חלק ב מדרש וזאת הברכה: "למה היה משה דומה באותה שעה? לפְּנֵי מלאכי השרת".

דבר אחר: "וזאת הברכה" - אמר רבי שמואל בר נחמן: כיון שבא משה לברך את ישראל, באה התורה והקב"ה לברך את ישראל. "וזאת הברכה" - זו התורה, שנאמר בה: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (דברים ד מד); "אשר ברך משה" - זה משה; "איש האלהים" - זה הקב"ה, שנאמר: "ה' איש מלחמה" (שמות טו ג). וכל כך למה? לקיים מה שנאמר: "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד יב).²⁷

דבר אחר: "וזאת הברכה" - א"ר תנחומא: אם "אלהים" למה "איש"? ואם "איש" למה "אלהים"? אלא בשעה שהיה הושלך ליאור של מצרים - "איש" ובשעה שהפכו לדם - "האלהים".²⁸ דבר אחר: בשעה שברח מלפני פרעה - "איש" ובשעה ששיקעו - "אלהים".²⁹ דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע - "איש" ומהו איש? לפני המלאכים שכולן אש, ובשעה שירד מן הרקיע - "אלהים", מנין? שכתוב: "וייראו מגשת אליו" (שמות לד ל). דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע - "אלהים": כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין, אף הוא לא אוכל ולא שותה, מנין? שנאמר: "ויהי שם עם ה'... לחם לא אכל ומים לא שתה" (שם כח).³⁰

דבר אחר: מהו איש האלהים? א"ר אבין: מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה האלהים.³¹

תנחומא (בובר) פרשת חקת סימן כא - לא עובר בירושה

"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו" (תהלים צט ו). ר' יודן בשם ר' יוסי ב"ר יהודה, ר' ברכיה בשם ר' יהושע בר קרחה: כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה, הדא הוא דכתיב: "משה ואהרן בכהניו". ור' ברכיה בשם ר' סימון מיייתי לה מהכא: "בְּיַיְנוּ עִמְרָם אֶהְרֹן וּמִשָּׁה וַיַּבְדֵּל אֶהְרֹן לְהַקְדִּישׁוּ קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא וּבְנָיו עַד עוֹלָם לְהַקְטִיר לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְבַרְךָ בְּשִׂמּוֹ עַד עוֹלָם: וּמִשָּׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּנָיו יִקְרְאוּ עַל שֵׁבֶט הַלְוִי" (דברי הימים א כג יג יד) - משה נקרא איש אלהים, אבל בניו על שבט הלוי יקראו. אמר ר' אלעזר ב"ר יוסי: פשט הוא לן שבחלוק לבן שמש משה במדבר.³²

במדבר רבה יד ו - היזהר להיות אלוהותי עליך

"ויודבר ה' אל משה לאמר אני ה' " (שמות ו ט) - למה צריך כאן לומר "אני ה' "? אלא כך אמר הקב"ה למשה: אע"פ שעשיתך אלוהו של פרעה, כמו שאתה אומר: "ראה נתתיך אלהים לפרעה", הזהר להיות אלוהותי עליך, שלא עשיתך אלוה כי אם לפרעה לבדו. הוי: "אני פי מלך שמור" (קהלת ח ב) - ה"אני" שיאמר לך פי המלך, שתהא אימתו עליך, שמור, שלא תמרוד על צוויו.³³

²⁷ אפשר להבין מדרש זה בשונה מהמדרשים הקודמים, שמשה לבד, גם עם התואר איש האלהים, אינו יכול לברך והוא זקוק לשני עוזרים: התורה והקב"ה שביחד ייצרו חוט משולש ואולי גם יזכירו לו ולדורות שמשה הוא עדיין איש (בן אנוש). אבל במקבילה בתנחומא בפרשתנו, סימן ב, מסתיים המדרש שהבאנו במשפט הבא: "אמר רבי שמעון בן לקיש: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו; כדרך שאדם גוזר על אשתו ועושה, כך הקב"ה גזר על משה ועשה לו. מהו את בני ישראל? שזכותן של ישראל גרמה לה". אולי צריך להפוך את הנוסח שם: "ומשה גזר והקב"ה עשה לה" ואולי לא. צ"ע.

²⁸ דוגמא זו וגם הצמודה לה להלן, באות להדגיש את שני פרקי חייו השונים של משה ואת המהפך הגדול שעבר מרגע שקיבל עליו את השליחות. תחילתו כאדם רגיל וסופו כאיש האלהים. כשהושם ביאור לא ניצל ע"י נס או דבר היוצא מגדר הטבע, אלא ע"י רחמיה של בת פרעה. ראו דברינו [בתיא - בת פרעה](#).

²⁹ בשעה שהטביע את פרעה וחילו בים סוף, כך מפרש א. א. הלוי. אך אפשר שיש כאן 'שארית' של מדרש קדום על נס שנעשה למשה כאשר פרעה ניסה לשקע' אותו (ראו בשמות רבה א לא על צווארו של משה שנעשה ככרזל וחרב פרעה לא יכלה לו).

³⁰ ואם נראה לנו שזה חריף, לקרוא למשה "אלהים", ראו אוצר המדרשים (אייזנשטיין) כתפוח בעצי היער עמוד 263: "ומנין שעלה משה למרום? שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר (תהלים מ"ז) - ואין אלהים אלא משה, שנאמר: איש אלהים ותרגום דאלהים דינא, ואין דיין אלא משה, שנאמר: וישב משה לפוט את העם (שמות י"ח). ראו הערה 21 לעיל, לגבי נח. שוב, ביד אחת עלינו עד שמי רום ובשנייה ירדנו לאלהים שהוא דיין ושופט ארצי.

³¹ החלק התחתון של גוף האדם, משורשו (טבורו) ומטה, נחשב לחלק היותר ארצי ואילו חלקו העליון, בעיקר הלב והראש (וחמשת החושים) הוא החלק שנחשב בצלמו ובדמותו של אלהים. ראו שוב אדם הראשון לעיל. ואולי מכאן פירוש מעניין לחטא עץ הדעת, בפרט לאלה שמקשרים העניין עם יצר המין (ר"י אבן שועיב ואחרים).

³² משה לא רק זכה להיקרא איש האלהים (אמנם בסוף ימיו), אלא זכה גם לכהונה גדולה במקביל לאהרון. מדרש זה עומד בניגוד למדרשים שאוסרים על משה להתקרב לכהונה (אל תקרב הלום, שמות רבה ב ו, ראו דברינו [אל תקרב הלום](#) בפרשת תצוה). משה גם כנס אל קודש הקדשים לדבר עם השכינה בכל עת שרצה, בניגוד לאהרון שנכנס רק פעם אחת בשנה (פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק י משנה א). אבל כל זה איננו עובר בירושה וזו אולי משמעות "אל תקרב הלום". בניו של משה חוזרים להיות משבט הלוי, מצאצאיו גם עובדים לעבודה זרה, ראו דברינו [פסל מיכה](#) בדפים המיוחדים, אך זה כבר עניין אחר. לענייננו, לפי מדרש זה, איש האלהים הוא דבר אישי ולא משפחתי או שבטי. אין הוא "נחלת אבות" ואינו עובר בירושה. הבנים - אם יהיו ראויים, יעמדו בזכות עצמם (קהלת רבה ב א, עדויות פרק ה משנה ז). ראו דברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשה זו.

³³ בתחילת שליחותו לפרעה נקרא משה "אלהים" בלי שום תוספת. אבל עם אזהרה ותזכורת מתמדת מיהו הוא "אלהי האלהים" ומי עומד מעליו (ראו ההשוואה עם פרעה ויוסף: "רק הכסא אגדל ממך", ובקהלת ה ז: "פי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם"). בסוף דרכו, לאחר שעמד במבחן ולא שכת, זוכה משה להיקרא "איש האלהים" והכל לכבודו ובזכותו של ישראל (השורשים עם אל שקבלו

פסיקתא דרב כהנא נספחים א וזאת הברכה – כבר במתן תורה
 איש האלהים - איש, בשעה שעלה למרום. אלהים, בשעה שירד למטה.³⁴

תרגום אונקלוס - איש האלהים = נביא

ודא ברכתא דברך משה נביא דיי ית בני ישראל קדם מותיה:³⁵

רמב"ן על הפסוק – סוד ידוע לכל משכיל

איש האלהים - להגיד כי ברכתו מקויימת, כי איש האלהים היה ותפילת ישרים רצונו. והנה יקרא הכתוב למשה רבינו "איש האלהים" וכן שאר הנביאים ואליהו וזולתם, ולא יאמר הכתוב "איש ה'" אבל יאמר משה עבד ה' (להלן לד ה), והטעם ידוע לכל משכיל.³⁶

שבת שלום וחג שמח

שישו ושמחו בשמחת תורה

וזאת הברכה תלך ותימשך כל השנה

מחלקי המים

מים אחרונים: הזכרנו כבר אגב, בהערה 14 לעיל, את כינוי של משה "איש האלהים" כאשר הוא מתיר את נדרו של הקב"ה להשמיד את ישראל בעקבות חטא העגל. מן הראוי להביא מדרש זה ביתר פירוט: ראו שמות רבה מג ד: "ויחל משה - ... שהתיר נדרו של יוצרו. כיצד? אלא בשעה שעשו ישראל העגל עמד משה מפיס האלהים שימחול להם. אמר לו האלהים: משה, כבר נשבעתי: "זובח לאלהים יחרם" (שמות כב יט), ודבר שבועה שיצא מפי איני מחזירו. אמר משה: ריבון העולם, ולא נתתי לי הפרה של נדרים ואמרת: "איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו" (במדבר ג ג) - הוא אינו מוחל אבל חכם מוחל את נדרו בעת שישאל עליו?! וכל זקן שמורה הוראה אם ירצה שיקבלו אחרים הוראתו צריך הוא לקיימה תחילה. ואתה צויתני על הפרת נדרים דין הוא שאתיר את נדרך כאשר צויתני להתיר לאחרים. מיד נתעטף בטליתו וישב לו כזקן והקב"ה עומד כשואל נדרו. וכן הוא אומר: "ואשב בהר" (דברים ט) - ואפשר שהיה משה יושב והאלהים יתברך שמו עומד? אמר ר' דרוסאי: קתדרא עשה לו כקדטרא של איסכוליסטיקים הללו בשעה שהן נכנסין לפני השלטון והן נראין עומדין ואינן אלא יושבין. ואף כאן כך, ישיבה שהיא נראה עמידה הוי: "ואשב בהר" ... ומהו כן? א"ר הונא בר אחא: שישב להתיר נדרו של יוצרו. ומה אמר לו? דבר קשה אמר לפניו: תהית? בתמיה! אמר לו: תוהה אני על הרעה אשר דברתי לעשות לעמי. אותה שעה אמר משה: מותר לך! מותר לך! אין כאן נדר ואין כאן שבועה! הוי: "ויחל משה" שהפר נדרו ליוצרו, כמה דאת אמרת "לא יחל דברו". א"ר שמעון בן לקיש: לפיכך נקרא שמו "איש האלהים", לומר שהתיר נדר לאלהים: "איש כי ידור נדר ... לא יחל דברו" וכאן: "ויחל משה".

מיעקב אבינו והגלגל מסתובב). וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [ראו נתתיך אלהים לפרעה](#) בפרשת וזאת הברכה ובמים אחרונים שם הזכרנו את איש האלהים שמשוה זוכה לו בסוף ימיו והנה זכינו להרחיב ולהשלים.

³⁴ מדרש זה מקדים את משה איש האלהים להר סיני. משה עולה למרום כבן אנוש, אבל חוזר למטה כ"אלהים". מה שיכול להסביר את הנתק בינו ובין העם. ראו תיאור ירידתו עם קרינת פניו והמסוה שניתן על פניו ובני ישראל לגשת אליו, בשמות סוף פרק לד בעת מתן לוחות שניים. אנחנו גם מתפתים לחבר דרשה זו עם דרשת ר' יוסי בגמרא סוכה דף ה עמוד א: "מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. - ולא ירדה שכינה למטה? והכתיב וירד ה' על הר סיני! - למעלה מעשרה טפחים ולא עלו משה ואליהו למרום? והכתיב ומשה עלה אל האלהים! - למטה מעשרה". החיבור בין השכינה לבני האדם נתון כחוט השערה בדיוק בגובה עשרה טפחים מעל הארץ (הגובה המינימלי של סוכה). לשם מגיע "איש" ומשם יורד "אלהים".

³⁵ איש האלהים עפ"י תרגום אונקלוס הוא נביא הנשלח ע"י האלהים. ראו פירוש רס"ג לפסוק שמפרש: "איש האלהים - שליח האלהים. ורב בחיי בן אשר מבחין בין פשט הפסוק ובין המדרש: "איש האלהים. על דרך הפשט: גדולת הנבואה באלהים, כי גם בתחילת נבואתו בסנה נגלה אליו האלהים. ועל דרך המדרש: (מדרש תהלים צ, ה) איש האלהים, גברא דיינא וכו'". ראו עוד פירוש ר' חיים פלטיאל שמחזיר אותנו להערה 1 בה פתחנו מדוע דווקא כאן, בסוף ימיו של משה: "לא תמצא איש האלהים בכל החומש רק כאן לומר שבשליחותו של מקום בירכם, ועוד סמוך למיתה נקרא קדוש משום דכתיב: הן בקדושו לא יאמין".

³⁶ ואנחנו לא זכינו להבין את סודו של רמב"ן מדוע "איש אלהים" בשם אלוהות, ו"עבד ה'" בשם הווי"ה. מדוע מול מידת הדין והכוח - איש, ומול מידת הרחמים והחסד - עבד. אולי משום שמידת הדין היא "אלהים" סוף סוף ירדה לארץ וניתנה לבני אדם (בית הדין), איש הוא גם לשון כוח. אבל החסד והרחמים ניתנים מכוח הווי"ה ורק למי שהוא שפל רוח כעבד.